

## Brief van de maand september 2009

### Avonturen van een spijbelaar: “soo ben ick weer gevange gewoerden”



Het is september: veel leerlingen zijn weer naar school getrokken, nieuwsgierig naar het nieuwe leerjaar. Maar er zullen ook minder enthousiaste leerlingen zijn die hun toevlucht denken te zoeken in spijbelen. Tot welke gevaarlijke avonturen dat in het verleden kon leiden verhaalt onze brieveschrijver van deze maand, de ongehoorzame zoon van Enno Doedes Star (1631-1707) (zie afbeelding), de zeevaarder die onder meer als vice-admiraal aan diverse zeeslagen tijdens de Tweede en de Derde Engelse oorlog deelnam.

Enno Doedes Star was dus niet zomaar de eerste de beste en als lid van de hogere klasse wilde hij zijn kinderen waarschijnlijk een degelijke opvoeding geven. Zo stuurde hij één van zijn zonen naar de stad Cadiz (zie foto) in Spanje om er Spaans te leren, een ‘erasmusuitstap’ die niet voor iedereen was weggelegd.

Waarschijnlijk werd de jongen naar kooplieden in Cadiz gestuurd – er waren Nederlandse en Vlaamse kooplieden actief in de Spaanse havenstad – en moeten we ons niet voorstellen dat hij

daadwerkelijk een Spaanse school heeft bezocht. Het was voor die tijd immers heel gewoon dat een jongen bij familie, vrienden of kennissen in een andere stad werd ondergebracht, zodat hij daar als een stagiair in het bedrijf kon meedraaien om al doende het vak en/of een andere taal te leren. Maar deze beslissing heeft Enno Doedes Star waarschijnlijk meer schaamte dan trots bezorgd, want zijn zoon was niet bepaald een modelleerling en bracht zichzelf ver van huis diep in de problemen. Dit weten we omdat we beschikken over een brief van de jonge Star waarin hij zijn ouders heel nederig om vergeving vraagt voor zijn onbehoorlijke gedrag.

Zoon Star begint zijn brief met de traditionele mededeling dat hij nog gezond is. Minder traditioneel nieuws volgt echter wanneer hij meldt dat hij zich op een kaperschip bevindt met de bedoeling om naar Lissabon te varen. Stukje bij beetje komen we uit de rest van de brief te weten welke verbazende omzwervingen de jongen heeft gemaakt. Om te beginnen is hij schandelijk weggelopen uit Cadiz waar hij Spaans moest leren. Het is een raadsel in welke omstandigheden hij verder rond gezworven moet hebben, want hierover spreekt Star met geen woord. Wel vertelt hij dat hij in Spanje gevangen gezeten heeft omdat hij niet op de oorlogsvloot dienst wilde nemen. Onder druk – en waarschijnlijk uit geldgebrek – heeft hij dan toch als ruiter de Spanjaarden een jaar gediend. Maar het geluk stond niet aan zijn kant, want als Spaanse ruiter is hij door de Portugezen gevangen. En ook in Portugal moest hij tegen zijn zin in het leger:



*“soo ben ick weer gevange gewoerden van de Portegiese in Poortegal en daer sijnde soo hebbe ick weer dienst moete nemen per vorse, want ick heel nakent was want sij mij al uijt getrocke haede en daer toe gequst en hadde gien gelt om te verbynde soo dat ick weer dienst moste neeme”*

Na dit Portugese avontuur wist de jonge Star aan boord te gaan van een schip dat naar Frankrijk voer, waar hij in Bordeaux overstapte op een kaperschip richting Lissabon. Het is tijdens deze laatste reis dat de jongen een berouwvolle brief aan zijn ouders schrijft om te melden dat hij op weg is naar huis. In de Portugese havenstad hoopt hij waarschijnlijk een schip te vinden dat naar Nederland zal varen en hem bij zijn ouders, broers en zus kan terugbrengen.

Dit fantastische verhaal laat ons nog met een aantal mysteries zitten. Omdat de brief niet ondertekend is, weten we niet welke zoon van Enno Doedes Star zo avontuurlijk was. Star had samen met zijn vrouw Reynouw Gaikinga waarschijnlijk een dochter en vier zonen: Doede (1652), Joannes (1653), Gerrit (1654), Anna (1655) en Cornelis (1657). Hoewel het epistel niet gedateerd is, is het vermoedelijk in 1666 geschreven. Het bevindt zich namelijk in een bundel brieven verstuurd vanuit

Bordeaux uit dat jaar die aan elkaar zijn vastgemaakt met een stukje touw (een zo geheten lias). Als de brief van de jonge Star inderdaad uit 1666 dateert en het geboortjaar van de oudste zoon Doede klopt, dan zou de schrijver niet veel ouder geweest zijn dan veertien jaar. Dat lijkt moeilijk te geloven gezien de avonturen die de briefschrijver heeft beleefd, maar onmogelijk is het niet. Een groot vraagteken blijft ook wat de reactie van het echtpaar Star moet zijn geweest op de capriolen van hun ongehoorzame zoon. Werd hij verguisd of bij zijn terugkomst met open armen ontvangen? En wat is de invloed van deze actie geweest op de rest van het leven van de jonge Star? Was hij toch nog succesvol of bleef hij zijn leven lang een schande voor de familie? In ieder geval heeft deze spijbelaar – ironisch genoeg – juist door zijn ontsnappingspoging waarschijnlijk een onvergetelijk en authentiek taalbad gehad in het Spaanse en het Portugese leger.

*De brief bevindt zich in HCA 30-643. Een eerste transcriptie van de brief werd gemaakt door Arie Pos. De toelichting bij de brief van de maand is van Judith Nobels.*

# Bijlagen

Foto van de brief

Lette Post boorden al den is soveer wery  
In duwadinge vader dind moeder iche laet  
in l. bedden als dat iche gadt sy gdevoest  
moet op de ad passid ben gadt sy godaucht  
voor sijn gewade bedroede soo laet iche in  
vader dind moeder bedden als dat iche  
ver hant ben op den kappete om nader beskoon  
te gaen en daer van daer na holadent in dunt  
godt bediufft worder vader dind moeder iche  
bedden in om voregoffent d van dnt sonddij  
ich voor in l du godt gdeade wraut in Mij te  
gaont mare in kalij in spanid gde dte du hest  
om de spwach te bedden du iche soo schendde  
daer van daer geloope du iche v. dte v. dte  
daet in l vader dind moeder bedden van mij  
vord wagen hest. iche bedden in om voregoffent  
gde vrlange sder om du te dte dte aldhoort  
had dat mit in l mijn ben ynd vader  
dind moeder gadt wraut iche wist bedden  
had het is oock mit mijn suster dind vader  
wonder soo laet iche in l bedden als dat iche  
in spanid gevangt ben gde dte om dat  
niet het wille dierdu mede adomade du a  
ijte dte soo heb iche modden dienst uderdu  
soo ben iche wijte geworden du daer ge  
hobbede du yader soo ben iche wder gevang  
gde vord du van de portogid du in portogid  
du daer sijnd soo hobbed iche wder dienst  
madte uderdu perword wraut iche hest  
nak dnt dte wraut sij mij al niet gde dte  
hald du daer for gijnt du hadde gde dte  
om ad vder sijnd soo daet iche adde dienst  
madte u dind du daer van daer ben iche  
du wraut te oericht schip gde du om  
wraut in te gaen.

For dat iche te voregoffent op dnt s. b. i. i. g. l. e. om du  
For sijn godt om gde dte d. b. i. i. i. d. i. g. d. e. d. e.

# Bijlagen

## Transcriptie van de brief

Aen kapeteijn  
Enno doedese stor  
woende op de Nieuwe  
Palm graft op  
de Brackl  
met vrijnt  
die godt bewaert  
tot Amsterdam

Looft Godt booven al den<sup>1</sup> feberewarij.  
Eerwaardige vader ende moeder ick laet  
U l[ieden] weeten als dat ick godt sij gelooft  
noch wel te passe ben<sup>2</sup>. Godt sij gedanckt  
voor sijn genade. Voerder soo laet ick u l[ieden]  
vader ende moeder weeten als dat ick  
verhart<sup>3</sup> ben op een kaper om naer Lesboon<sup>4</sup>  
te gaen en daer van daen na Holaent in dint  
godt belieft. Voorder vader ende moeder, ick  
beedt u om vergefenes van die sonde dije  
ick voor u l[ieden] en Godt gedaen [heb], want ul mij te  
qoort mane<sup>5</sup> in Kalijs<sup>6</sup> in Spanie gelaten hebt  
om de sprack te leeren en ick soo schendeloos<sup>7</sup>  
daer van daen gelooopen bem. Ick weet wel  
daet u l[ieden] vader ende moeder veele van mij  
verdragen heeft. Ick beedt u om vergevenes.  
Ick verlange seer om een teijdenge<sup>8</sup> te hoore  
hoe dat met u l[ieden] mijn bemijnde vader  
ende moeder gaet, want ick nijet weet  
hoe het is oock met mijn suster ende broeders.  
Vorder soo laet ick u l[ieden] weetten als dat ick  
in Spanie gevange ben geweest omdat ick  
niet heb wille dienen in de aermade<sup>9</sup>  
. En alijkewel<sup>10</sup> soo heb ick moeten dienst neemen.  
Soo ben ick ruijter geworden en daer gedient  
hebbende een yaer soo ben ick weer gevange  
gewoerden van de Portegiesen<sup>11</sup> in Poortegal<sup>12</sup>.  
En daer sijnde soo hebbe ick weer dienst  
moete nemen per vorse<sup>13</sup>, want ick heel  
nakent was, want sij mij al tijt getrocke  
haede en daertoe<sup>14</sup> gequst<sup>15</sup> en hadde gien gelt

---

<sup>1</sup> Braak: in de 15e eeuw lag buiten de stad Amsterdam een braak ter hoogte van de huidige Palmgracht. In het midden van de 17e eeuw werd de stad uitgebreid en werd dit gebied gedempt.

<sup>2</sup> Wel te pas: gezond

<sup>3</sup> Verhuurd: in dienst

<sup>4</sup> Lissabon

<sup>5</sup> Waarschijnlijk een eigennaam.

<sup>6</sup> Cadiz

<sup>7</sup> Scandaleus: schandelijk

<sup>8</sup> Bericht

<sup>9</sup> De oorlogsvloot

<sup>10</sup> Toch, hoe dan ook

<sup>11</sup> Portugezen

<sup>12</sup> Portugal

<sup>13</sup> Par force: gedwongen

<sup>14</sup> Bovendien

<sup>15</sup> Gekwetst: gewond

om te verbynde<sup>16</sup> soo dat ick weer dienst  
moste neeme. En daer van daen ben ick op  
een Vrans<sup>17</sup> koonigh schip<sup>18</sup> gegaen om naer  
Vranckryck te gaen,  
soo dat ick te Poordeus<sup>19</sup> op dut schiep gekoomen [ben]. Voorder  
soo sijt godt in genade bevoolen en gegroot.

---

<sup>16</sup> Verbinden: om mijn wonden te laten verzorgen

<sup>17</sup> Frans

<sup>18</sup> Koningsschip: een schip dat aan een koning toebehoorde of een groot oorlogsschip

<sup>19</sup> Bordeaux